

УДК 347.9 347.97 347.99

Петренко Володимир Сергійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Київського районного суду м. Одеси

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУДОЧИНСТВІ

Постановка проблеми. Розвиток інформаційних технологій – один із аспектів глибоких перетворень у державному секторі, кінцевою метою яких є побудова єдиного інформаційного простору з великою базою даних і розвинутою системою комунікацій.

Розвиток відомчої інформаційної системи судових органів обумовлений сучасними високими вимогами до технології ведення статистичного обліку, часу обробки інформації для проведення якісного аналізу та узагальнення судової практики, забезпечення розумних строків розгляду справ, своєчасного сповіщення учасників процесу тощо. Організація сервісу прийому позовних заяв, вхідної кореспонденції, заяв про видачу судових рішень, направлення електронних судових документів учасникам процесу, засвідчених електронним цифровим підписом судді, є головними кроками щодо розвитку системи електронного суду в Україні.

Вже сьогодні в судах встановлено сучасне технічне обладнання для відеоконференцзв'язку, для аудіо– та відеофіксації судових засідань. Повідомлення учасників процесу відбувається за допомогою СМС-повідомлень, електронною поштою, судові повістки формуються в автоматичному режимі комп'ютерною програмою. У багатьох судах встановлено інформаційні екрани із зазначенням часу проведення судових засідань, номерів залів судових засідань та прізвищ суддів, які розглядають відповідні справи. Є інформаційні кіоски, де учасники процесу можуть дізнатися про рух та стан розгляду своєї справи у різних судових інстанціях. У перспективі будь-який учасник процесу зможе ознайомитися із матеріалами справи он-лайн, зможе завантажити судовий акт, переглянути відеозапис судових процесів і роздрукувати електронну судову повістку, не виходячи з дому. Широке застосування інноваційних технологій є одним з пріоритетних напрямків вдосконалення вітчизняного судочинства.

Розвиток інформаційних технологій у всьому світі, в тому числі й у сфері судочинства, обумовлю-

ють необхідність змін і в процесуальних галузях права. Застосування передових технологій у судових процедурах сприяє автоматизації роботи судових органів, полегшення праці персоналу, зменшення часових витрат на спілкування із заявниками.

Проблема надмірного навантаження суддів має вирішуватися перш за все шляхом використання сучасних інформаційних технологій у судочинстві. В достатній мірі формалізований судовий процес, що до цього часу носить переважно письмовий характер, також вимагає застосування сучасних технологій, що дозволяють спростити і прискорити його. Все вищезазначене доводить актуальність теми дослідження.

Стан дослідження теми. Проблемні питання застосування ІТ-технологій у судочинстві досліджувались у працях А.В. Анісімова, Г.В. Атаманчука, А.Б. Агапова, І.Л. Бачило, О.В. Бринцева, О.В. Головченко, Н.Ю. Голубевої, В.П. Колісник, А.Ю. Каламайко, М.Б. Кравчик, О.О. Присяжнюк, М.Я. Швеця та інших відомих вчених. Проте, дослідження використання інноваційних досягнень у галузі інформаційних технологій в судочинстві є неповними та присвяченими переважно окремим аспектам цієї проблеми. Викладене вказує на відсутність комплексного підходу до розробки проблеми впровадження ІТ технологій у судову діяльність і обумовлюють неповноту її вирішення. Узагальнення наукових думок з цієї тематики наочно демонструє, що усі проблеми, що притаманні сучасному стану впровадження та спроб правового регулювання електронного судочинства в Україні є похідними від проблеми недостатньої наукової розробки цієї теми.

Метою цієї статті є дослідження актуального стану та визначення кола проблем в сфері запровадження інформаційних технологій в судочинстві України, сучасного стану та перспектив запровадження «Електронного суду», довгострокових планів та загальних тенденцій розвитку інноваційних технологій у судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Важко не погодитися із тим, що розширенню вільного доступу до правосуддя та забезпеченню ефективної роботи суду буде сприяти використання інформаційних технологій в судовій системі як єдиному інформаційному просторі, що включає інформацію про суд, його юрисдикцію, предметну і територіальну підсудність, місце його розташування, графік роботи, персоналії суддів, правила звернення до суду, а також інформацію про стан конкретної судової справи, правила доступу до архівних справ тощо.

Викладене передбачає впровадження комп'ютерних технологій як власне в процес судочинства, які забезпечуватимуть можливість подачі позовних заяв та інших документів в електронній формі, створення електронного архіву суду, так і комп'ютеризацію інших, непроцесуальних аспектів діяльності суду, таких як ведення облікових карток, реєстраційних та інших книг, електронних календарів судових засідань і т.ін. Такі програми вже запроваджені та успішно працюють в США, Канаді, Великобританії, Італії, Німеччині, Норвегії, Латвії, Литві, Болгарії та багатьох інших країнах

Практика останніх років свідчить, що є висока потреба у вдосконаленні судових і правових процедур у цілому з використанням сучасних технічних засобів, по-друге, електронний документообіг потребує високого ступеня правового захисту [1].

Актуальність проблематики використання електронних технологій пов'язана з низкою обставин: велика територія країни і як наслідок необхідність забезпечення доступу громадян до кваліфікованої правової допомоги; збільшення електронної частки цивільного обороту особливо у сфері підприємницької діяльності, що приходить в протиріччя з традиційною паперовою формою діловодства в судах; дистанційність судової діяльності, пов'язана з необхідністю пересилання справи з одного міста в інше при оскарженні судових рішень, а щодо особливостей системи господарських та адміністративних судів, слід вказати на значну відстань між судами апеляційної та касаційної інстанцій від судів першої інстанції, що передбачає пересилання справи в інші регіони країни.

Використання сучасної електронної технології в вирішенні спорів може включати наступні елементи: керівництво процесом і судовим розглядом; обіг судових документів у взаємовідносинах між судом та учасниками процесу; доступ до судової інформації; судові повідомлення та виклики; пошук необхідних нормативних актів і документів; внутрішні судові процедури [2].

Основний принцип «Електронного суду» полягає в налагодженні процесу оперативного обміну документами та інформацією в електронному ви-

гляді між судовими установами, учасниками судового процесу, а також іншими державними структурами з метою забезпечення ефективного та неупередженого правосуддя в Україні.

Перевагами електронного суду є доступність та оперативність, миттєвий рух справ по судах різних інстанцій у електронному вигляді, швидкість розгляду справ та обмін інформацією, а також економія коштів на відправку кореспонденції.

Запровадження сучасних інформаційних технологій у судочинство дозволить ефективніше і раціональніше вибудовувати внутрішні організаційно-процесуальні відносини як між судами та усередині судів, так і між судами та громадянами і організаціями. При цьому необхідно акцентувати увагу на правильному визначенні пріоритетів, виходячи з того, що для судді застосування інформаційних технологій у судочинстві є не самоціллю, а служить лише ефективним та новим засобом вирішення основних завдань правосуддя.

Використання сучасних технологій досить продуктивно для реалізації мети оптимізації правосуддя, однак не слід забувати про пов'язані із цим ризики. До них слід віднести можливість втручання в мережу сторонніх осіб, спотворення інформації, отримання підробленої (фальсифікованої) інформації. З урахуванням поширення діяльності і можливостей хакерів ці ризики досить серйозні. В силу цього дуже актуальними залишаються проблеми безпеки та захисту електронної інформації, яка використовується судами.

При цьому в науковій літературі обґрунтовано вказується й на існування інших проблем, пов'язаних із тотальною комп'ютеризацією суспільства. Дійсно, кожне явище має дві сторони медалі. І сьогодні людство ще не до кінця усвідомлює численні ризики переведення комунікацій у сучасному суспільстві на новий, «інформаційний» рівень. Останні, безсумнівно, існують у цього процесу попри всі переваги інформатизації. Тому складно не погодитися із твердженнями про необхідність визначення граничної межі інформатизації життя людини. Визначення точки неповернення, перетин якої здатний насправді призвести до підкорення життя кожної людини засобам глобального впливу.

Незважаючи на процеси суцільної інформатизації, у кожної особи повинно залишатися право на повноцінне приватне життя, вільне від будь-яких засобів електронного моніторингу та контролю. Жодні «глобальні терористичні загрози», жодна «боротьба з корупцією» чи інші високі «демократичні та загальнолюдські цінності» не можуть виправдати позбавлення особи людяності, свободи та права на особисте життя. Утім, незважаючи на загрози, котрі несе в собі інформатизація суспільного про-

стору, слід визнати, що сьогодні існує ще достатньо сфер життя людини, які можуть бути значно і при цьому безпечно покращені шляхом їх переведення в електронну форму, без завдання жодної шкоди приватному життю особи. Це сфери, які своєю суттю мають публічний характер. Сфери, в яких особа сьогодні, як і раніше, повинна відкривати суспільству окремі частини свого приватного життя. Для досягнення своїх же приватних інтересів або задля певних публічних інтересів [3].

Повністю погоджуючись із наведеною вище точкою зору, слід зазначити, що така публічна сфера суспільного життя як правосуддя може бути порівняно безболісно переведена у електронний формат, адже це не завдасть шкоди праву на повагу до приватного життя фізичних осіб.

Основні принципи, завдання та напрямки інформатизації судочинства визначені в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» [4], у Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні [5] в Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи, затвердженої ДСА України [6] та інших нормативно-правових актах.

03.10.2017 року Верховною радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Даний нормативно-правовий акт вносить зміни до КПК України та викладає в новій редакції ЦПК України, ГПК України та КАС України. В усі процесуальні кодекси внесені норми, що регулюють функціонування «Електронного суду» та переведення справ у електронний формат. Так, відповідно до положень вищевказаного закону суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі не пізніше наступного дня з дня їх надходження до суду переводяться у електронну форму та долучаються до матеріалів електронної судової справи.

Оскільки формування електронної справи не передбачає її дублювання в паперовому вигляді, такі положення містять певні ризики відносно можливості забезпечення коректної та безперервної роботи відповідного програмного забезпечення, технічного оснащення всіх судів тощо. Необхідно на перехідний період встановити правило щодо дублювання справи в традиційному вигляді, наприклад, ще протягом 5 чи 10 років, для поступового зменшення зазначених ризиків. Пропонується встановити обов'язкове 100% дублювання елек-

тронної справи матеріалами у паперовій формі, які зберігатимуться у суді 1-ої інстанції та у разі необхідності можуть бути витребувані апеляційною та касаційною інстанцією.

В усі процесуальні були також внесені зміни, що передбачають створення та функціонування в судах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Так, позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів. Визначення судді або колеги суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою у порядку.

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Суд направляє судові рішення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу на їхні офіційні електронні адреси, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в порядку, визначеному цим Кодексом та Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Законом також передбачено, що адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку.

Особам, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, суд вручає будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі, шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою.

Реєстрація в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі.

Особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, можуть подати процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, з використання власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», якщо інше не передбачено відповідним процесуальним кодексом.

Таким чином, і раніше процесуальне законодавство не виключало можливості використання нових технологій у судочинстві, але для їх подальшого більш широкого використання необхідне було вирішення цілого ряду виникаючих при цьому проблемних питань. Зокрема, спірним залишалося визначення умов належного повідомлення учасника процесу при використанні електронних засобів зв'язку.

В силу специфіки технологій як смс – повідомлень так електронної пошти судове повідомлення або копія судового акта, надіслані електронною поштою, отримані провайдером (оператором зв'язку) або організацією, що здійснюють технічну підтримку електронної пошти, і спрямовані адресату, можуть залишитися їм не прочитаними. У подібній ситуації необхідно визначити, чи можна названа особа вважати повідомленим належним чином.

При використанні електронної пошти не можна виключати збої при передачі даних, періоди тимчасової непрацездатності технічного обладнання та програмного забезпечення, тому, у силу важливості електронного документообігу для забезпечення судочинства видається доцільним передбачити особливі технічні умови відправлення та підтвердження отримання повідомлень за допомогою електронної пошти. Крім цього, необхідний обов'язковий моніторинг цієї інформації, включаючи дані про помилки доставки електронних повідомлень, що дозволить точно визначати факт і час доставки інформації.

Наступним найважливішим аспектом проблеми впровадження сучасних нових інформаційних технологій представляється об'єднання всіх судів країни в єдину інформаційну систему, що дозволить перейти на єдиний уніфікований електронний спосіб ведення діловодства в судовій системі, введення електронного архіву справ і т. д.

Вирішення цих питань дозволить організувати оперативний обмін інформацією, розвантажити суддю та помічника судді від технічної роботи, створити в судах комп'ютерні автоматизовані робочі місця для суддів, помічників суддів та працівників апаратів судів, локальних обчислювальних мереж,

оснащених централізованими і загальнодоступними інформаційно-правовими та іншими інформаційними ресурсами.

Подальша інформатизація судової системи шляхом запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи дозволить забезпечити: оперативну інформаційно-правову підтримку правозастосовчої діяльності судів; відкритість роботи судової системи; підвищення оперативності збору і формування судових документів в процесі підготовки і слухання справ; скорочення термінів розгляду справ; формування єдиної інформаційної технології судового діловодства в цілях скорочення часу на листування та передачу інформації; доступність для суддів та працівників апаратів судів всього обсягу інформації про законодавство України та судову практику; повноту і достовірність інформації про діяльність судів; підвищення оперативності збору і обробки відповідних статистичних даних та забезпечення об'єктивного аналізу правозастосовчої практики.

Функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи дозволить сформувати і використовувати електронну версію справи, що створює досить відчутні переваги швидкості її розгляду, оскільки при цьому виникне можливість: пересилати необхідні матеріали або справи в цілому не поштою, що зараз займає значний час, а по електронній пошті, тобто практично миттєво; впровадити способи автоматизованої обробки статистичних даних для підготовки звітів, аналізів проходження справ; створити абсолютно новий рівень акумуляції та використання інформації щодо проходження справи, своєчасно надавати судді всі дані по цьому процесу для оперативного реагування на можливі або такі, що вже відбулися збої в русі справи; використовувати можливості зберігання справи в архіві на електронному носії; використовувати комп'ютерні бази нормативних даних, судових рішень тощо.

Висновки. В даний час будь-які виробничі процеси немислимі без використання комп'ютерних та супутніх технологій, які вимагають обладнання будівель усіх судів країни необхідною сучасною технікою: кабельними мережами, комп'ютерною технікою із відповідним програмним забезпеченням. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система має об'єднувати всі суди, забезпечуючи їх ефективну взаємодію між собою.

Поки що суди різних юрисдикцій не мають єдиної інформаційно-комунікаційної системи, що значно ускладнює обмін інформацією, а, отже, подовжує терміни розгляду справ у вищестоящих інстанціях, сприяє збільшенню кількості скарг на

дії суддів, ускладнює вивчення деяких звернень, що потребують аналізу матеріалів, запитуваних з інших судів. В даний час обмін інформацією здійснюється, як правило, традиційним чином шляхом пересилання кореспонденції допомогою звичайної пошти, що передбачає тривалі строки пересилання документів, а інші способи передачі інформації (факс або електронна пошта) по ряду об'єктивних і суб'єктивних причин використовуються незначним чином.

Для вирішення даних проблем законодавцем передбачається створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка забезпечить безперешкодну передачу даних між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу і може служити основою для створення єдиної системи електронної пошти, телефонії, інших засобів зв'язку. Отже, фактично створюється інформаційна структура, що передбачає максимальну централізацію в процесі збору та обробки інформації таким чином, щоб ін-

формацію автоматизовано вводили в комп'ютерну систему судів усіх рівнів та усіх юрисдикцій, ця інформація перебувала локально в оперативному використанні протягом певного періоду часу, а для архівного зберігання передавалася в спеціально організовані дата-центри.

Паперова система діловодства, що діє до цього часу в судах, морально застаріла і повинна бути замінена електронним документообігом, який дозволить скоротити витрати на виготовлення копій матеріалів і кореспонденції, прискорить вирішення організаційних завдань, підвищить ефективність внутрішнього контролю. Перетворення даних документів в оцифрований вид в пам'яті комп'ютера дозволить в перспективі позбутися фізичного руху оригіналів документів, розглядати і передавати документи за допомогою комп'ютерних засобів. Вдосконалення судочинства неможливе без глобальної інформатизації судів, що переслідує мету створення повноцінної системи «електронного правосуддя».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яковлев В.Ф. Экономика, право, суд. – М., 2003. – С.375.
2. Оптимизация гражданского правосудия / Под ред. В.В.Яркова. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – С. 50-51.
3. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монограф. – Х. : Право, 2016. – 72 с.
4. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
5. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. // Офіційний вісник України. – 2013. – № 44. – С. 79. – Ст. 1581.
6. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf>.

Петренко Володимир Сергійович **ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУДОЧИНСТВІ**

Стаття присвячена дослідженню актуального стану та визначенню кола проблем в сфері запровадження інформаційних технологій в судочинстві України, сучасного стану та перспектив запровадження «Електронного суду», довгострокових планів та загальних тенденцій розвитку інноваційних технологій у судочинстві.

Ключові слова: інформаційні технології, судочинство, електронний суд.

Петренко Владимир Сергеевич **ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СУДОПРОИЗВОДСТВЕ**

Статья посвящена исследованию актуального состояния и определению круга проблем в сфере внедрения информационных технологий в судопроизводстве Украины, современного состояния и перспектив внедрения «Электронного суда», долгосрочных планов и общих тенденций развития инновационных технологий в судопроизводстве.

Ключевые слова: информационные технологии, судопроизводство, электронный суд.

Petrenko Volodymyr Serhiyovych **INFORMATION TECHNOLOGY IN LEGAL PROCEEDINGS**

The article is devoted to the current state and defining the range of problems in the sphere of implementing information technologies in justice in Ukraine, current state and prospects of introducing E-court, long-term plans and General trends in the development of innovative technologies in the industry.

Key words: information technology, litigation, E-court.